

Кравчук Ольга Павлівна,
кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник
відділу дидактики
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

На основі поточних результатів дидактичних досліджень з питання реалізації профільного навчання в статті акцентується увага на проблемних питаннях сучасного етапу реформування старшої ланки загальної середньої освіти, глибинній духовній кризі в суспільстві, яка позначається й на освітніх явищах і процесах.

Ключові слова: *заклади загальної середньої освіти; профільне навчання; педагогічний працівник; ключові компетентності; предметні компетентності; фахові потреби; освітні потреби; освітнє замовлення.*

Освітня система України офіційно декларує, що процес здобування освіти у закладах загальної середньої освіти організовується та реалізується за особистісно орієнтованою парадигмою, сприяє розвитку здобувачів освіти у процесі навчання і забезпечує випускникам досягнення певного компетентнісного результату (універсальні ключові та предметні компетенції). З огляду на це реалізація профільного навчання узалежнюється від урахування дидактичних умов, змісту і технологій навчання, що означені сучасними тенденціями освітньої філософії.

Стрижневою особистістю забезпечення якості результатів профільного навчання (як і будь-якої іншої освітньої ланки) був і залишається Вчитель. Він має бути носієм філософії особистісно орієнтованого навчання та ідеології профільного навчання, спрямованого на компетентнісний результат. Окрім знання законодавчо окреслених пріоритетів в освіті, фундаментально ґрунтовної обізнаності в наукових основах профільних предметів, особистої зацікавленості розвитку в цьому напрямі знань, педагогічний працівник має володіти сучасною методикою навчання (особливо –

психологічними основами партнерської суб'єктної взаємодії в освітній діяльності), оптимально поєднувати дослідницькі і педагогічні технології з новітніми технологічними ідеями та відповідним інструментарієм.

Безперечно, педагогічний працівник має бути носієм ключових компетентностей, що забезпечують порозуміння в суспільстві, єдність у країні та є базою для самореалізації у дорослому житті випускників закладів загальної середньої освіти. Тобто, відповідно до Закону України «Про освіту» [1] держава через освітню систему забезпечує належні умови для формування компетентної особистості, а отже, ці ж вимоги має виконувати й педагогічний працівник, а саме:

- вільно володіти державною мовою;
- грамотно спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами*;
- бути громадянсько та соціально компетентним, упроваджувати ідеї демократії, справедливості, рівності, забезпечення прав людини, добробуту та здорового способу життя – з усвідомленням рівних прав і можливостей;
- проявляти компетентність у математиці, у галузі природничих наук, техніки і технологій, екології та інформаційно-комунікативних технологій;
- виявляти інноваційність у методичній роботі та буденному житті;
- навчатись упродовж життя;
- бути культурною особистістю;
- володіти економічними та підприємницькими знаннями;
- бути фінансово грамотним;
- бути носієм предметних компетентностей, що досягатимуться учнями за його керівництва тощо.

Прояв багатьох з компетентностей відбувається у тісній освітній комунікації у контексті виявлення і виконання не тільки освітніх задач, а й буденних соціально значущих моментів життя (забезпечення чистою питною водою, паливом в осінньо-зимовий період, якісними продуктами харчування, створення безпечних умов життя, вивчення спільної локальної історії, збереження здорового до-

* На нашу думку, вимога записана у множині є пафосно декларативним гаслом і не підкріплена справжніми потребами сьогодення.

вкілля, створення культурних осередків, малих дослідницьких груп і т.ін.). Такий педагогічний працівник обов'язково буде не тільки авторитетним колегою, а й шанованою людиною в спільноті.

Для полегшення процесу освоєння учнями знань профільних предметів та курсів за вибором важливо, щоб учитель орієнтувався на задоволення індивідуальних пізнавальних потреб здобувачів освіти. Не кожен педагогічний працівник може їх виявити, а орієнтація на власні потреби або на сучасний культурно-політичний диспут, що транслюється через засоби масової інформації і учасниками освітньої взаємодії, часто сприймається емоційно, але не критично, не сприяє порозумінню з учнями та організації спільної продуктивної освітньої діяльності.

Дослідження пізнавальних і фахових потреб учительства вказує на не усвідомлення багатьма власних потреб як непершочергових (або й ігнорування їх).

На прямих анкетних запитаннях, наприклад: *«Сформулюйте власну освітню потребу: щоб Ви хотіли зараз вивчити / опанувати?»*; *«На яке пізнавальне питання (важливе особисто для Вас) Ви зараз шукаєте відповідь?»*; *«Чи є у Вас потреба у освоєнні сучасних педагогічних технологій? (якщо «ТАК», то вкажіть яких саме)»* – більше половини опитаних інформують, що їхні фахові та освітні потреби майже задоволені, але є проблема з пошануванням їхньої праці (як матеріально, так і морально). На непрямі ж запитання (наприклад: *«Яких знань Вам бракує для ведення власного домогосподарства?»*) або під час тренінгової дискусії з розв'язання педагогічних ситуацій – з'ясовується, що насправді не вистачає певних знань (з психології, агрономії, економіки, дизайну і т. ін.), які не завжди є можливість отримати від фахівців, дехто навіть заради збагачення власного знаннєвого досвіду готовий додатково системно вчитися.

Після детального обговорення освітніх потреб у педагогічних колективах учителі формулюють не менше 3-х, а часто 7–9 запитів і навіть на рівні вимог.

У суспільстві та педагогічних колах зараз панує думка про відсутність пізнавальних потреб, а отже, і відповідних запитів у здобувачів освіти («Гаджети їм заміняють і вчителя, і батьків!»), – з образою і сумом повторюють і повторюють учителі в різних регіонах України). Наше дослідження вказує на те, що у підлітковому віці в учнів формується певний стійкий освітній запит, але він не цілком

усвідомлено особистісний – це варіант згоди з батьками і вчителями, які їх оточують. Освіта як цінність вбачається багатьом як потреба володіти документом про неї. Ці погляди корелюють з панівними думками в оточуючому і ментально близькому ціннісному середовищі здобувачів освіти.

Аналіз ситуації все ж таки дає підстави говорити, що дорослі створюють зміст пізнавального поля і активують певні пізнавальні потреби підростаючого покоління, а не навпаки. Описана ситуація оцінюється нами як намагання перекласти відповідальність дорослих за підростаюче покоління, глибинну духовну кризу нашого суспільства.

Виявлення спільних для вчителя і учнів потреб у розв'язанні життєвих проблем через освоєння і застосування універсальних знань, дослідницьких методів, інформаційних технологій суттєво впливає на якість добору навчального змісту, підвищення цінності результатів навчання та розвиток рефлексійних навичок. Цей технологічний прийом є суттєвою дидактичною умовою розвитку групової комунікації та створення спільних освітніх продуктів.

Освітній простір України надзвичайно різнобарвний і тому профільне навчання має реалізовуватися як відповідь на освітні потреби локальних громад. Ми вже зосереджували увагу на тому, профільне навчання можна реалізувати, виходячи за межі академічного результату, окресливши зрозумілі гарантовані компетентнісні результати, які стануть ресурсом розбудови територіальної громади. «Немає жодного населеного пункту, в якому свідомо відмовляться від освіти, яка допоможе вибудувати сприятливе для людини здорове середовище» [3, с. 123].

Для цього необхідно активувати філософську дискусію в суспільстві з питань освіти як загальнокультурної цінності, розширити дослідницьку практику з аксіології змісту освіти [2]. Зараз постає питання не стільки у виявленні, скільки у актуалізації та формуванні освітніх запитів на рівні об'єднаних територіальних громад. Поки що в цих новоутвореннях не передбачено механізмів фахового розвитку і підтримки творчих педагогічних працівників.

Дослідження проблем створення умов для реалізації профільного навчання триває. Воно відбувається на тлі динамічних реформаций в українській освітній системі. Чинники визначення суспільно значущої ефективності тих чи інших новацій, евристичної цінності ідей досить розмиті, але відправною точкою аналізу та мо-

ніторингу впливу має стати якість задоволення освітніх потреб здобувачів освіти.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про освіту». *Відомості Верховної Ради*. Київ, 2017. № 38–39. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
 2. Косянчук С. Аксіологічний підхід до формування змісту профільного навчання як актуальна проблема модернізації змісту освіти. *Дидактика: теорія і практика* : зб. наук. праць / [за наук ред. д-ра пед. наук Г. О. Васьківської]. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. С. 67–71. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/10850/>
- Кравчук О. На шляху до компетентнісних результатів у профільному навчанні за екологоекономічним спрямуванням. «*Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення і підходи. Міждисциплінарні перспективи*» : статті учасників IV-ї Міжнар. наук.-практ. конф., м. Банська Бистриця – м. Баку – м. Ужгород – м. Херсон – м. Кривий Ріг, 27 черв. 2019 р. / [ред.-упоряд.: А. Душний, М. Махмудов, М. Стреначікова, В. Ільницький, І. Зимомря]. Дрогобич : Посвіт, 2019. С. 122–124.